

ВЗАЄМОДІЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Бліхар М. М.

ВСТУП

Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні впродовж останніх років, сприяють утвердженню нашої держави як правової демократії, однією з ключових рис якої є ефективна реалізація права людини на свободу вираження політичних поглядів. У цьому контексті поняття «свобода вираження політичних поглядів» доцільно трактувати як природне право кожної людини вільно у визначений законом спосіб виражати свої політичні погляди, оцінювати історичні події політичного характеру та сучасні політичні процеси і явища. Зрештою, розгляд цього поняття у межах адміністративно-правового виміру дозволяє зблизити суспільство як об'єднання людей з державою як організацією політичної влади суспільства, тим самим сприяючи закріпленню у правосвідомості переважної більшості громадян позитивного іміджу держави. Відтак, незалежний, неупереджений та однаково доступний усім членам суспільства суд – першооснова громадянського суспільства та правової держави. Верховенство права в державі досягається комплексом заходів, чільне місце серед яких посідає процес формування у населення довіри до судової влади як до інституту, який покликаний відновити у разі порушення їхні права та свободи. Врешті речт, принципи та форми взаємодії судової влади та громадянського суспільства дозволяють підвищити ефективність роботи суду шляхом утвердження принципу верховенства права та сприяння забезпеченню незалежності суддів. Іншою стороною такої взаємодії є підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, що безперечно матиме позитивний вплив на формування в Україні правової держави.

1. Адміністративно-правове обґрунтування свободи вираження політичних поглядів

Сучасна демократична держава неможлива без діалогу різних політичних сил та їх прихильників, що на правовому рівні

гарантується правом на свободу вираження політичних поглядів. Це право відносять до природних прав людини, у демократичній державі людину не можуть його позбавити, адже право на свободу вираження своїх думок є однією із засад демократії як суспільного ладу. Саме завдяки цьому праву сучасні демократичні держави через плюралізм знаходять найбільш оптимальні рішення для розв'язання суспільно-політичних та правових викликів, які виникають у процесі їх функціонування. «Свобода вираження поглядів є одним із засадничих положень демократичного суспільства й однією з основних умов його розвитку та самореалізації кожної окремої особи. Свобода вираження поглядів, відповідно до конституцій багатьох держав світу, визнається одним з найцінніших прав, згідно з яким кожна людина може вільно висловлюватися, писати, читати, відповідати лише за зловживання цією свободою»¹.

Демократична держава зі свого боку гарантує людині дотримання права на свободу вираження політичних поглядів. Однак цю тезу необхідно використовувати з однією умовою – якщо вона не зловживає цією свободою, порушуючи права інших людей. Право одного закінчується там, де воно починає порушувати право іншого. Вираження чи відстоювання власних політичних поглядів має відбуватися у визначених законом рамках.

Стаття 34 Конституції України надає кожному право вільно виражати свої думки: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір»².

Так, у статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³ наголошується, що кожен має право на вираження поглядів. Сюди можемо віднести і право на дотримання власних поглядів, право на збір та одержання і передачу інформації. Органам державної влади заборонено втручатися у ці процеси, крім випадків, передбачених законодавством (в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності держави, з метою захисту прав і свобод інших людей).

¹ Воробець Х. М. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 253.

² Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

³ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Поряд із наявністю у людини певних прав і свобод на неї покладаються і певні обов'язки. Право завжди передбачає відповідальність. Людина відповідальна перед собою, своїм сумлінням (моральна відповідальність) та перед державою (юридична відповідальність) за власні дії та їх наслідки. Виражаючи, відстоюючи свої політичні погляди, переконання, людина не може ображати своїх опонентів; діяти у спосіб, заборонений законом; порушувати права інших людей.

Для прикладу Л. Ярмол визначає «поняття свободи вираження поглядів людини як суб'єктивного юридичного права, закріпленого в законодавстві України: це можливість людини, закріплена в юридичних нормах та забезпечувана державою, вільно виражати погляди, збирати, шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, поширювати, передавати і використовувати інформацію та ідеї усно, письмово або в будь-якій іншій формі та в будь-який спосіб, крім випадків, визначених законом»⁴. Під поняттям свобода вираження поглядів людини необхідно також розуміти можливість збирати, фіксувати, зберігати та використовувати певну інформацію, що її цікавить. Однак автор наголошує на тому, що така діяльність має бути закріплена в юридичних нормах, тобто санкціонована державою. Якщо ж людина використовує своє право на вираження політичних поглядів у заборонений законом спосіб, така її діяльність має бути негайно припинена.

Права і свободи людини та громадянина перебувають під охороною держави. У випадку їх порушення вони підлягають якнайшвидшому відновленню. Держава володіє необхідним механізмом охорони, захисту та відновлення прав і свобод людини. А. Мозговою «сформульовано поняття адміністративно-правової охорони прав і свобод людини і громадянина, з'ясовано її ключові завдання та ознаки. Під нею запропоновано розуміти передбачену положеннями адміністративного законодавства сукупність матеріальних і процесуальних правових засобів, спрямованих на створення умов для формування та розвитку стійкого соціального середовища, в якому досягається ефективне функціонування механізму реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина шляхом недопущення й усунення перешкод і бар'єрів щодо належного ступеня правореалізації, а також здійснення протидії й

⁴ Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дисерт. на здоб. наук. ступ. д. ю. н. за спеціальністю 12.00.01. Львів, 2019. С. 6.

запобігання проступкам, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності»⁵.

Отже, свобода вираження політичних поглядів – це природне право кожної людини вільно у визначений законом спосіб виражати свої політичні погляди, оцінювати історичні події політичного характеру та сучасні політичні процеси і явища.

На мою думку, поняття свобода вираження політичних поглядів має тричленну структуру: 1) безпосередня реалізація людиною свого права на свободу вираження політичних поглядів; 2) діяльність уповноважених органів та посадових осіб щодо забезпечення реалізації людьми права на вираження політичних поглядів; 3) процеси взаємодії людини та уповноважених органів з метою проведення діалогу для досягнення позитивних змін у певних політичних процесах чи явищах. Перша частина цієї структури передбачає активність самої людини, здійснення нею певних дій для вирішення наявних проблем (участь у політичному житті держави, у виборах, мітингах). Це, перш за все, право людини, а не її обов'язок; змусити її вчинити певні дії щодо вираження своїх політичних поглядів не може ніхто. Друга частина структури – професійна діяльність осіб та органів, створених з метою забезпечення ефективної реалізації цього права. Їх професійна діяльність повинна сприяти дотриманню права людини на вираження своїх політичних поглядів, відслідковувати факти порушення цього права та сприяти якнайшвидшому його відновленню. Третя частина – діалог між людиною та державою (через представників, уповноважених законом). Через вираження своїх політичних поглядів люди показують державі своє ставлення до тих політичних процесів, що відбуваються, демонструють їх сприйняття чи несприйняття. Держави правової демократії прислухаються до людей, враховуючи їхню думку при прийнятті тих чи інших політичних рішень. Недемократичні режими придушують будь-які прояви політичної активності громадян з метою недопущення їх впливу на політичні процеси.

Свобода вираження політичних поглядів є поняттям, яке важко віднести до однієї конкретної галузі науки, воно торкається як суспільно-політичних наук, так і юридичних.

Суспільно-політичний вимір свободи вираження політичних поглядів дає змогу:

⁵ Мозгова А. А. Адміністративно-правова охорона прав і свобод громадян в умовах Євроінтеграції: дисерт. на здоб. наук. ступ. к. ю. н. за спеціальністю 12.00.07. Київ, 2020. С. 2.

1) формувати суспільство політично грамотних та політично активних громадян, де людина усвідомлюватиме свою відповідальність перед державою, а держава – перед людиною. Відповідальність держави полягатиме в ефективному виконанні своїх функцій, а відповідальність людини – в активному залученні до політичних процесів та готовності відповідати за свої дії та їх наслідки;

2) побудувати політичний діалог між конкуруючими політичними силами держави та їх прихильниками, що матиме позитивний вплив на розвиток у державі демократичних тенденцій, гуманізації держави загалом. Конструктивний діалог між різними політичними силами задля вирішення актуальних проблем, наявних у державі; він суттєво підвищує рівень довіри населення до влади, допомагає більш ефективно взаємодіяти гілкам влади;

3) формуватися людині як повноцінному члену суспільства та громадянині завдяки можливості мати власні політичні погляди та вподобання, вільно оцінювати як історичні політичні події, так і сучасні процеси та явища, безперешкодно виражати свої думки та погляди (за умови дій у межах правового поля). Тим самим людина отримує можливості для вільного розвитку себе як особистості поза певними рамками та обмеженнями;

4) залучати людину до управління державою через її активне залучення до політичного життя.

Адміністративно-правовий вимір свободи вираження політичних поглядів передбачає:

1) систему законодавства у сфері захисту прав і свобод людини щодо вираження нею своїх політичних поглядів. Тут необхідно виділити два аспекти: перший включає систему національного законодавства з даного питання, другий – міжнародного. Завдяки цьому стане можливим виявити певні прогалини на національному рівні та імплементувати необхідні правові норми у вітчизняне законодавство;

2) реалізацію суб'єктами владних повноважень своїх функцій, якими вони наділені відповідно до закону. Суб'єкти владних повноважень відповідальні за свою роботу, а вираження людьми своїх поглядів стосовно роботи тих чи інших органів та інститутів виступає їх оцінкою;

3) комплексну спрямованість на природні права і свободи людини, адже усі вони взаємопов'язані з правом на свободу вираження політичних поглядів. Природні права виступають висхідними початками, на основі яких формуються правові норми з урахуванням

загальнолюдських цінностей та моральних норм. Усі природні права людини є взаємопов'язаними та доповнюють одне одного;

4) можливості для реалізації громадянами своїх прав і свобод. Законодавче закріплення того чи іншого права передбачає існування і правового механізму його реалізації. У нашому випадку право на свободу вираження політичних поглядів передбачає і механізм його реалізації;

5) можливості для формування громадянського суспільства та правової держави через зближення держави і людини завдяки зміні призми сприйняття держави з виключно контролюючого органу на орган, який здатний захистити людину та створити їй комфортні умови для розвитку;

б) закріплення за державою виключного права на застосування примусу за умови порушення людиною законодавчо встановлених норм та правил поведінки. За порушення закону у сфері вираження політичних поглядів держава може застосувати заходи примусу для відновлення правопорядку.

Про актуальність для України питання права на свободу вираження поглядів свідчить діяльність Верховного суду щодо цього питання⁶. Верховний Суд запровадив щотижневі огляди практики Європейського суду з прав людини у справах, які стосуються втручання у право на свободу вираження поглядів, закріплене у статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Така практика покликана відслідковувати рішення ЄСПЛ та зрозуміти його позицію щодо таких справ, імплементувати у вітчизняне законодавство норми міжнародного законодавства.

На основі огляду практики Європейського суду з прав людини О. Мінченко сформулював положення про те, що свобода вираження поглядів є основою демократичного суспільства, без цього права навряд чи можлива демократія⁷. Адже демократичне суспільство не може існувати там, де наявні порушення права на вираження поглядів та відсутній механізм його ефективного поновлення. Чисельні випадки порушення прав людини тягнуть за собою невдоволення станом, у якому перебувають суспільство та держава,

⁶ ВС підготував огляд практики ЄСПЛ про право на свободу вираження поглядів. *Українське право*. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/vs-pidgotuvav-oglyad-praktyku-yespl-pro-pravo-na-svobodu-vyrazhennya-poglyadiv/>

⁷ Мінченко О. В. Захист репутації та свобода вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(21). С. 99–104.

недовіру до влади, невизнання її авторитету через неможливість захистити людину.

Як зазначає М. Братасюк: «Правова держава починається з визнання людини як найвищої цінності та її природних невідчужуваних прав і позитивації їх на конституційному рівні. З принципу людини як найвищої цінності органічно випливає ідея захисту державою невідчужуваних прав людини як її основна, найважливіша функція, найважливіший обов'язок – до цієї ідеї українській державній владі треба звикати, бо донині така ідея нею засвоєна ще не була»⁸. Принципи людиноцентризму, гуманізму юридично закріплені, однак на практиці під час застосування норм права все ще можемо спостерігати неефективність механізмів відновлення порушеного права на вираження поглядів.

2. Боротьба за Верховенство права та незалежність суддів

Функціонування громадянського суспільства та правової держави неможливе без існування незалежної судової влади, яка покликана забезпечити дотримання законів усіма гілками влади; прав та свобод людини і громадянина; захистити людину від свавілля влади. Звертаючись до суду за відновленням свого порушеного права, людина має бути впевнена, що її законні права та свободи будуть відновлені у найкоротший термін, що суд буде неупередженим та використовуватиме лише норми закону під час прийняття рішення. Тобто людина повинна довіряти суду найперше для того, щоб у складних ситуаціях, пов'язаних із недотриманням закону, чи його порушенням, звернутися у суд, а потім і визнати його законне рішення. Однак для того, щоб сформувати довіру до судової влади, необхідно налагодити процес взаємодії між громадянським суспільством та органами судової влади. На сьогодні в Україні рівень довіри до судової влади вкрай низький та становить 10 %⁹. І цей показник знижується (у порівнянні з попереднім роком він зменшився на 6%), отже робота судових органів оцінюється

⁸ Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(19). С. 15.

⁹ Програма «Нове правосуддя». Опитування стосовно довіри до судової гілки влади, суддівської незалежності та підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/rezultati-natsionalnih-opituvan-naselelnya-ta-pravnikiv-yaki-ye-uchasnikami-sudovih-provazhzen-shhodo-doviri-do-sudovoyi-gilki-vladi-suddivskoyi-nezalezhnosti-j-pidzvitnosti-spriynattya-koruptsiyi-ta/>

негативно. Попри те, що сьогодні в Україні проходить реформа судової влади, тільки 9 % респондентів знають про неї хоча б на базовому рівні. Із тим, що такі негативні явища, як хабарництво (у даному випадку підкуп суддів) чи лобіювання певних інтересів, є звичними для українських судів погоджуються 64 % населення. Ця цифра є своєрідним лакмусовим папірцем загального рівня недовіри населення до влади загалом, а не лише до її судової гілки. Дані цього соціологічного дослідження демонструють неефективну діяльність судової влади, невизнання її авторитету населенням та чисельні проблеми, наявні у сфері судоустрою та судочинства, як от корупція, лобіювання певних інтересів, низький рівень професіоналізму суддів, наслідком такого стала загальна недовіра до суду як інституту. «В Україні відсутність ефективної взаємодії між органами державної влади та суспільними інститутами є однією з ключових проблем державного управління. Від її успішного вирішення безпосередньо залежить подолання негативних владних явищ, як от корупція, лобіювання інтересів фінансово-промислових груп, закритість, безвідповідальність, непрофесіоналізм представників влади та ін., і, відповідно, рівень довіри до влади та легітимності останньої. У свою чергу, використання можливостей громадянського суспільства дає змогу підвищити ефективність управлінських рішень та розв'язання суспільних проблем»¹⁰.

З метою визначення основних засад та напрямів подальшого сталого функціонування системи правосуддя в Україні було прийнято Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки¹¹. Цим документом визначено перелік завдань, вирішення яких дозволить судовій владі в Україні наблизитися до кращих зарубіжних та міжнародних судових практик. Сюди відносять:

- «Окреслення кола проблем щодо законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та інститути правосуддя;

- визначення напрямів удосконалення положень Конституції та законів України, першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства та інститутів правосуддя;

¹⁰ Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Державне управління*. 2018. С. 88.

¹¹ Указ Президента України Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

– забезпечення координованості та збалансованості процесу удосконалення з урахуванням подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу;

– підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства» [3]. Як бачимо, завдання стосуються як вдосконалення законодавства, яке має безпосереднє відношення власне до практичної діяльності суддів, так і організаційних моментів у діяльності інститутів судової влади. Для вирішення окреслених завдань також запропоновано і ряд заходів, спрямованих на покращення доступу до правосуддя. Так, наприклад, з метою покращення взаємодії судових органів та суспільства пропонується: «розширення змісту щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, який готує та оприлюднює Вища рада правосуддя (звіт про стан справ, аналіз тенденцій та викликів у діяльності суддів і судів);

– запровадження практики всебічного обговорення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні шляхом проведення громадських консультацій та дискусій, удосконалення заходів з подальшого розвитку систематичного проактивного професійного спілкування з об'єднаннями юристів, громадськістю та засобами масової інформації, розвиток комплексної системи комунікації;

– впровадження системного підходу та ефективних комунікативних рішень протидії розповсюдженню недостовірної інформації, спрямованої на дискредитацію суддів, у тому числі у соціальних мережах;

розроблення та імплементацію:

– синхронізованої та ініціативної комунікаційної стратегії, активне надання об'єктивної, зрозумілої інформації;

– механізму оцінки учасниками судового процесу роботи суду, використання інших форм опитувань, впровадження електронного механізму опитування;

– єдиного стандарту якості роботи суду;

– формування ставлення суддів до суду як соціально відповідального органу влади, посилення уваги до потреб учасників судового процесу з метою покращення доступу до правосуддя та сприяння сприйняттю людьми суду як органу, який вирішує спір і захищає права та інтереси;

– врегулювання на законодавчому рівні питання підтримки учасників судового процесу з числа осіб, які постраждали від

домашнього чи сексуального насильства, та осіб, які стали свідками (очевидцями) такого насильства;

- запровадження спеціальних заходів інформаційно-психологічної підтримки учасників судового процесу, включаючи:

- спеціальні психологічні тренінги для суддів та працівників апаратів судів (управління конфліктами, психологія травм, стресостійкість);

- надання зручної для користувачів інформації про судові процеси, права та обов'язки свідків (інформаційні листи, спеціальні додатки, доставка відповідної інформації разом із повістками, відеозаписами тощо);

- можливість створення волонтерської служби для надання інформаційної підтримки потерпілим та свідкам»¹². Із перелічених вище заходів можемо зробити висновок про те, що взаємодія між судовою гілкою влади та суспільством є пріоритетним завданням для нашої держави у даній сфері. Адже це один із найбільш дієвих способів підвищення рівня довіри до суду, коли пересічна людина ознайомлена на елементарному рівні із ситуацією довкола способів та засобів захисту своїх прав і свобод у суді, а головне може безперешкодно користуватися своїм правом на звернення до суду за відновленням порушених прав чи свобод і бути певною у прийнятті неупередженого законного рішення та його ефективному виконанні.

Як зазначає Т. Гарасимів: «Судова влада – це результат політичного компромісу, який досягається між законодавчою та виконавчою владою. Синхронно незалежна судова влада – це результат компромісу, що досягається між державою та громадянським суспільством. Адже, саме за допомогою відповідних інститутів громадянського суспільства запобігають їй не допускають виключної підлеглості судової влади державі в особі її органів чи посадових осіб»¹³. Судова влада повинна не тільки де юре визнаватися незалежною, але й де факто бути такою, оскільки часто трапляється порушення прав людини представниками держави – посадовими особами органів влади, захистити людину від свавілля держави, тобто розглядати справи людина проти держави та винести неупереджене рішення виключно відповідно до закону. А суд, який

¹² Указ Президента України Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 рр.

¹³ Гарасимів Т. Правова модель партнерства судової влади та громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 2. С. 50.

підкоряється державі, лобіює інтереси представників влади, а не закону, винести такого рішення не зможе.

Процес взаємодії між судовою владою та громадянським суспільством являє собою комунікацію, мета якої – забезпечення відкритості, прозорості та доступності суду для пересічної людини. Така комунікація, на нашу думку, повинна ґрунтуватися на певних принципах та відбуватися у певних формах.

У науковій літературі під принципом розуміють певне висхідне начало, відповідно до якого формуються ознаки поняття чи явища, відбуваються усі подальші процеси, пов'язані з ним. На нашу думку, взаємодія судової влади та громадянського суспільства повинна відбуватися на принципах, властивих як для судової влади, так і для громадянського суспільства, які ми умовно поділили на три групи:

I) філософські принципи взаємодії:

– принцип гуманізму – один із основних принципів взаємодії, комунікації між людьми загалом та між людиною і владою зокрема. Через даний принцип стає можливою комунікація в системі «людина – влада», де людина визнається цінністю для держави. Людина визнає над собою владу, підкоряється її законним вимогам, а держава бере на себе обов'язок захищати людину;

– принцип рівності – принцип, який передбачає наявність в усіх людей однакових прав і свобод незалежно від певних їх особливостей (стать, раса, вік, рівень доходу і т.д.). Даний принцип передбачає рівні «стартові» можливості для усіх, а вже сама людина вирішує, як ними скористатися;

– принцип справедливості визначає адекватну оцінку дій людини. Так, у випадку із судовою владою тяжкість покарання, призначеного людині, має бути співмірним з тяжкістю правопорушення, яке вона вчинила. За таких умов рішення суду буде справедливим;

– принцип демократичності є тим принципом, завдяки якому людина отримує можливість впливати на діяльність держави, виконання гілками влади своїх повноважень через передбачені у законодавстві правові механізми;

II) власне правові принципи взаємодії:

– принцип верховенства права – це принцип, який передбачає найперше дотримання вимог права як людиною, так і судом. Уся діяльність повинна відбуватися у межах правового поля, без допущення правових неточностей у трактуванні нормативно-правових актів, а, відповідно, й у виконанні їх вимог;

– принцип законності полягає у чіткій визначеності норм права. Наприклад, накладення певних вимог на людину має мати чітко окреслені межі з метою подальшого уникнення двозначностей, неточностей у їх трактуванні. Завдяки дотриманню цього принципу виконання судових рішень стане більш ефективним;

– принцип доступності суду можна трактувати як формування такого середовища, в якому кожен зможе звернутися до суду за відновленням свого порушеного права, а винесене рішення буде законним і обґрунтованим;

– принцип транспарентності – це принцип, який гарантує можливість отримання, опрацювання та подальшого поширення інформації про роботу судової влади загалом або її окремі аспекти. Це свого роду доступ до інформації про діяльність суду. «Транспарентність судової влади передбачає відкритість та доступність інформації про судову владу загалом, про окремі суди та окремих суддів, органи суддівського самоврядування та органи, які беруть участь у формуванні судової гілки влади. Сюди відносимо доступність інформації про правовий статус судів та суддів (наприклад, права та обов'язки судді, порядок притягнення до відповідальності), визначені законом відомості про конкретного суддю (майновий стан, факт притягнення до дисциплінарної відповідальності тощо) чи судову справу (наприклад, час і місце розгляду конкретної справи, склад суду тощо)»¹⁴.

III) соціальні принципи взаємодії:

– соціального партнерства – принцип, який передбачає взаємну відповідальність сторін. Судова влада відповідає перед суспільством за якість своєї роботи, а суспільство, у свою чергу, відповідає за готовність населення до конструктивного діалогу з метою спільного напрацювання механізмів вирішення питань, які є суперечливими;

– підзвітності влади народу. Народ обирає владу, делегуючи їй певні свої права, а влада зобов'язується діяти в інтересах народу. Судова влада діє в інтересах права, дотримання прав і свобод людини і громадянина за будь-яких обставин, вона також є підзвітною народу;

– принцип збалансованості сприяє дотриманню балансу інтересів між судовою владою та громадянським суспільством з

¹⁴ Мочульська М. Судова влада та громадськість: взаємодія в умовах конституційної реформи правосуддя в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 41.

метою налагодженню діалогу між сторонами комунікації задля утвердження верховенства права та сприяння незалежності суддів;

– хронологічної актуальності – даний принцип дозволяє своєчасно реагувати на проблеми, які виникають як у процесі діяльності судової влади, так і під час функціонування громадянського суспільства у певних дотичних питаннях, а прийняті рішення допоможуть вчасно та ефективно вирішити їх.

Відтак, принципи взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства в Україні на теперішній час не знайшли свого нормативного закріплення, що, безумовно, негативно позначається на ефективності здійснення судочинства в Україні, відносінах суддівських органів та суддів із суб'єктами громадянського суспільства, проведення судової реформи. З огляду на це, існує необхідність зафіксувати такі принципи насамперед у чинних, а також у майбутніх рамкових нормативних актах, які стосуються реформування судової влади¹⁵.

Другим важливим аспектом у процесі взаємодії судової влади та громадянського суспільства є форма такої взаємодії. Форма взаємодії – це зовнішнє вираження процесів, спрямованих на взаємну діяльність двох сторін з метою досягнення поставленої мети. З огляду на тему нашого дослідження, взаємодія судової влади і громадянського суспільства повинна відбуватися задля досягнення такої мети, як панування верховенства права та забезпечення незалежності суддів. Ці дві проблеми є чи не найбільшими для вітчизняної системи судочинства, адже їх вирішенню не змогли допомогти ні високий рівень заробітної плати суддів, ні законодавчі та соціальні гарантії діяльності суддів. Саме тому сьогодні це завдання переадресоване громадянському суспільству, яке ще не повністю сформувалося в Україні. На мою думку, найбільш оптимальними формами такої взаємодії є:

1) проведення спільних консультацій з питань, які є актуальними для суспільства. Дана форма взаємодії дозволяє напрацьовувати механізми вирішення актуальних питань, які будуть влаштовувати обидві сторони діалогу, що значно пришвидшить їх реалізацію та сприйняття і схвалення у суспільстві;

2) звітування суду перед громадськістю. Здійснюється з метою інформування громадськості про діяльність суду з урахуванням

¹⁵ Наливайко Л. Р., Олійник В. М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 74–75.

статистичних, аналітичних даних; ознайомлення із переліком конкретних заходів, які вживалися задля покращення ефективності роботи суду. Такі звіти доцільно розміщувати у різноманітних засобах масової інформації для того, щоб якнайбільша кількість людей мала змогу з ними ознайомитися;

3) реагування на запити на отримання публічної інформації. Відповідно до чинного законодавства кожному надано право на доступ до інформації, яка є публічною. Надання відповідей на такі запити щодо діяльності суду повинно відбуватися чітко відповідно до вимог закону, характеризуватися повнотою та доступністю викладу;

4) громадський контроль за діяльністю суду. Дана форма взаємодії судової влади і громадянського суспільства більше стосується етичної складової діяльності суддів, саме тому повинна відбуватися чітко в межах закону, аби етико-дисциплінарний контроль не переріс у втручання у діяльність судді чи перешкоджання професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, слід підкреслити, що поняття «свобода вираження політичних поглядів» доцільно розглядати у взаємодії двох вимірів: суспільно-політичного та адміністративно-правового. Це, все ж таки, дасть змогу ідентифікувати всі його аспекти, розглянути їх у взаємодії та доповнити існуючу законодавчу базу необхідними актуальними правовими нормами, властивими правовим державам та громадянському суспільству та запустити ефективні механізми відновлення порушеного права на свободу вираження політичних поглядів.

Окрім того, необхідно констатувати, що принципи та форми взаємодії судової влади та громадянського суспільства дозволяють підвищити ефективність роботи суду шляхом утвердження принципу верховенства права та сприяння забезпеченню незалежності суддів. Іншою стороною такої взаємодії є підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, що безперечно матиме позитивний вплив на формування в Україні правової держави. Звісно, перелічені принципи і форми повинні бути закріплені законодавчо та мати розроблений чіткий механізм реалізації, адже це не тільки сприятиме налагодженню конструктивного діалогу між судовою владою та громадянським суспільством, а й сприятиме утвердженню принципу верховенства права (за умови, що учасники такої взаємодії діятимуть

виключно в межах правового поля) та гарантуватиме суддям невтручання в їх професійну діяльність, а отже і їх незалежність.

АНОТАЦІЯ

Дослідження адміністративно-правового виміру поняття свободи вираження політичних поглядів дало можливість зробити висновок, що право на свободу вираження політичних поглядів взаємопов'язане з іншими конституційними правами і свободами людини; передбачає законодавче закріплення та відповідний механізм реалізації; виступає вольовим актом діяльності людини, який формує її як активного громадянина та сприяє залученню до політичного життя держави. Відтак, свобода вираження політичних поглядів – це природне право кожної людини вільно у визначений законом спосіб виражати свої політичні погляди, оцінювати історичні події політичного характеру та сучасні політичні процеси і явища. Своєю чергою, суд для правової держави та громадянського суспільства є незалежним органом, вплинути на який не може ніхто. Незалежність суду досягається через незалежність суддів. Незалежний суддя – це висококваліфікований фахівець, який у своїй роботі діє виключно в рамках закону та ухвалює неупереджені правові рішення, покладаючись на вимоги нормативно-правових актів, незважаючи на можливу вигоду для себе. Незалежність суддів та верховенство права нерозривно пов'язані між собою поняття, адже перше забезпечує функціонування другого і, водночас, не може існувати без нього. Саме незалежний суддя, який забезпечує функціонування верховенства права, є сполучною ланкою у процесі взаємодії громадянського суспільства та органів судової влади і безпосередньо впливає на формування рівня довіри до суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(19). С. 14–20.

2. Воробець Х. М. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 249–254.

3. ВС підготував огляд практики ЄСПЛ про право на свободу вираження поглядів. *Українське право*. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/vs-pidgotuvav-oglyad-praktyky-yespl-pro-pravo-na-svobodu-vyrazhennya-poglyadiv/>

4. Гарасимів Т. Правова модель партнерства судової влади та громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 2. С. 48–55.

5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

7. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Державне управління*. 2018. С. 87–93. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf

8. Мінченко О. В. Захист репутації та свобода вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(21). С. 99–104.

9. Мозгова А. А. Адміністративно-правова охорона прав і свобод громадян в умовах Євроінтеграції: дисерт. на здоб. наук. ступ. к.ю.н. за спеціальністю 12.00.07. Київ, 2020. 214 с.

10. Мочульська М. Судова влада та громадськість: взаємодія в умовах конституційної реформи правосуддя в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 39–46. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-3/pdfs/3-marta-mochulska-sudova-vlada-hromadskist-vzaiemodiia-umovakh-konstytutsiinoi-reformy-pravosuddia.pdf>

11. Наливайко Л. Р., Олійник В. М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2019. 192 с.

12. Програма «Нове правосуддя». Опитування стосовно довіри до судової гілки влади, суддівської незалежності та підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/rezultati-natsionalnih-opituvan-naselennya-ta-pravnikiv-yaki-ye-uchasnikami-sudovih-provazhenn-shhodo-doviri-do-sudovoyi-gilki-vladi-suddivskoyi-nezalezhnosti-j-pidzvitnosti-spriynyattya-koruptsiyi-ta/>

13. Указ Президента України Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

14. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне

дослідження): автореф. дисерт. на здоб. наук. ступ. д.ю.н. за спеціальністю 12.00.01. Львів, 2019. 39 с.

Blikhar Mariia Myronivna,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Administrative and Informational Law
Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education
of Lviv Polytechnic National University
1-3, Kniazia Romana str., Lviv, 79013, Ukraine